

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Telling memories : Al-Nakba in Palestinian exilic narratives

Saloul, I.A.M.

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Saloul, I. A. M. (2009). Telling memories : Al-Nakba in Palestinian exilic narratives

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <http://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

SAMENVATTING (DUTCH SUMMARY)

Palestijnen over de hele wereld stonden in 2008 stil bij het feit dat hun *nakba* zestig jaar geleden begon. 'Nakba', het Arabische woord voor ramp, is de term waarmee Palestijnen refereren aan de gebeurtenissen die plaatsvonden in Palestina voor, tijdens en na 1948 die uiteindelijk hebben geleid tot de oprichting van de staat van Israël en het verloren gaan van Palestina. De meest direct zichtbare gevolgen van deze gebeurtenissen waren het vernietigen van meer dan 450 Arabische dorpen en steden – waarvan overigens de meeste een Israëliische of Hebreeuwse naam hebben gekregen – en het verdrijven van meer dan 780.000 Palestijnen die woonden op 78 procent van het Mandaatgebied Palestina. In de nasleep van *al-nakba* veranderde de bloeiende Palestijnse gemeenschap in een natie van vluchtelingen, verstrooid over vele geopolitieke grenzen. Tegenwoordig leven er naar schatting tien miljoen Palestijnen in ballingschap. Vier miljoen Palestijnen leven, na gedwongen verplaatsing, nog binnen de grenzen van het vroegere Palestina in Gaza, de West Oever en in Israël, de grote meerderheid leeft echter verspreid over het Midden Oosten en ver daar buiten.

Doordat de Palestijnen het recht op terugkeer naar hun huizen in Palestina nog steeds ontzegd wordt, groeit de relevantie van de vertellingen van *al-nakba*. Het Palestijns historische en politieke discours wordt bij uitstek door deze vertellingen gevormd. Deze dissertatie ziet dan ook in *al-nakba* de basis om het huidige Palestijnse gevoel van ballingschap cultureel te duiden. Het is een onderzoek in de manieren waarop populaire Palestijnse literaire, audiovisuele en orale vertellingen de herinneringen aan het verlies van het thuisland verwoorden, en hoe ze omgaan met de herinneringen *van* historische gebeurtenissen van rond 1948 *in relatie met* het nog altijd durende ballingschap van 2008. Ik betoog dat de continue stroom van op de ramp gerichte culturele productie in de Palestijnse cultuur en politiek nauw verbonden is met de constructie van identiteit in ballingschap. Vertellingen van *al-nakba* bieden een set van symbolische beelden en identiteiten die staan voor het verlies van plaats. Ze geven het verbannen subject een concrete geopolitieke oriëntering op het verloren thuis in Palestina, en tonen de manieren waarop dat verlies vandaag de dag wordt ervaren. De identiteit en *agency* van verschillende generaties van post-*nakba* Palestijnen wordt hierdoor sterk beïnvloed.

Telling Memories is geen hervertelling van de geschiedenis van *al-nakba* maar een poging om uit literatuur, film en orale vertellingen een beeld bij elkaar te sprokkelen van hoe verschillende generaties post-*nakba* Palestijnen omgaan met het verlies van het thuisland en

hoe herinneringen hieraan hun identiteit in ballingschap vormgeeft. Herinneringen aan *al-nakba* versterken het toch al centrale belang van land in het Palestijnse discours van identiteit. Relevant voor een betoog over herinneren en verhalen is dat Palestijnse herinneringen aan *al-nakba* ook van grote invloed zijn op de inhoud en stijl van hun vertellingen in en over ballingschap.

De objecten aan de hand waarvan ik mijn argument ontwikkel zijn twee literaire teksten, te weten Jabra Ibrahim Jabra's roman *The Ship* (1985) en Liyana Badr's verzameling korte verhalen *A Balcony Over the Fakihani* (1983), twee films, te weten Tawfiq Saleh's *Al-Makhdu'un* (The Dupes, 1972) en Mohammed Bakri's *1948* (1998), en twee verzamelingen orale vertellingen bestaande uit een in 1998 in de *Journal of Palestine Studies* gepubliceerde reeks orale vertellingen onder de naam "Reflections of Al-Nakba" en een selectie van persoonlijke interviews die ik gehouden heb in het kader van mijn veldwerk in Gaza in 2004. Mijn analyse van Palestijnse vertellingen in en over ballingschap laat niet alleen de vormen zien die de representaties van de Palestijnse herinneringen aan het vroegere verlies van plaats hebben, maar geeft ook een verklaring voor de manieren waarop deze herinneringen vandaag worden verteld. Een "herinnerend verhalen" – wat ik ook wel "fragmented narrativity" of "exilic narrativity" en "performative narrativity" noem – ligt ten grondslag aan de wijze waarop Palestijnen in ballingschap verhalen van het verlies van hun thuisland. De herinneringsdaad en de verteladaad beïnvloeden elkaar, en brengen daarmee samen de voorbije herinnering aan *al-nakba* naar het heden en de toekomst, zowel in tijd als in ruimte.

De vijf hoofdstukken in deze studie spreken over relevante onderwerpen voor de debatten over het Palestijnse culturele geheugen en identiteit. Ze handelen over kwesties als nostalgie en trauma, gefragmenteerde vertellingen en concepten als "thuis" en "gedwongen verplaatsing", spatio-temporele configuraties en niet-lineaire herinneringen, het machtspeel over herinneringen, de betekenis van stilte en ontkenning en een performance met een representatief effect van "performativity", en "post-memory" en de geopolitieke continuïteit in het verlies van plaats in het alledaagse. Via de methodes van de culturele analyse en het gedetailleerd lezen van tekstuele en audiovisuele beelden van het verlies van het thuisland toon ik aan hoe de complexe manieren waarop "herinnerend verhalen" van *al-nakba* als een alternatief discours kan dienen voor de Palestijnse identiteit in ballingschap. Dit alternatieve discours tart niet alleen de officiële versies over de Palestijnse identiteit die opgelegd worden door het dominante Zionistische discours, maar zoekt ook de grenzen op van een literaire kritiek en culturele studie om iets te kunnen zeggen over de toestand van het Palestijnse ballingschap. Palestijnse vertellingen in en over ballingschap gebruiken het herinnerend

verhalen als een narratieve manier om verschillende hervertellingen en het begrip van het zelfde verhaal of gerelateerde verhalen van *al-nakba* naar voren te brengen, opdat ze het repetitieve van het voorbije verlies van plaats en de aanhoudendheid van dat verlies in het huidige ballingschap kunnen tonen. Herinnerend verhalen biedt een culturele ver-beelding die een specifieke notie van collectieve herinnering in vertelling oproept, dat niet louter als een bewering of enkel als getuigenis van de voorbije *nakba* functioneert, maar dient als vertrekpunt dat samenhang en betekenis kan geven aan de nasleep van die ramp als “de voortdurende ramp”. Het is hedendaags ballingschap waar, ondergedompeld in Palestijnse vertellingen als specifieke culturele uitingen, de dringendheid en de enorme intensiteit van het voortdurende spatio-temporele element van *al-nakba* zich sterk doet voelen.

In hoofdstuk 1 onderzoek ik het concept “nostalgie” door de roman *The Ship* van Jabra te analyseren. Ik bekijk nostalgie in termen van het cultureel geheugen van *al-nakba* als een traumatisch verlies van het thuisland in het verleden. “Nostalgische herinneringen”, zo zal ik proberen aan te tonen, is niet altijd negatief; het is noch een reactionair, noch een escapistisch sentiment. Een nostalgische herinnering kan gezien worden als een in potentie productieve manier om te herinneren die verder gaat dan het terughalen of idealiseren van het verleden, en in plaats daarvan fungeert als een cultureel antwoord in ballingschap op het verlies van het thuisland; het biedt een mogelijkheid tot het herconfigureren van een gewonde subjectiviteit. Deze positieve werking van nostalgie is een zeer waardevol cultureel potentieel, want een nostalgische herinnering is een op het heden gericht herinneren dat het verleden verbindt aan het heden en de toekomst. Het is een cultureel terughalen van het traumatische verlies van plaats dat constant drukt op het net zo goed problematische huidige bestaan in ballingschap.

In hoofdstuk 2 analyseer ik Badr’s verzameling korte verhalen *A Balcony Over the Fakihani* als een culturele uitdrukking die toont wat de psychische consequenties zijn van het verlies van je thuisland en het continu opnieuw verplaatst worden. Mijn analyse van zijn vertellingen is gebaseerd op de aanname dat in het alledaagse leven de herinnering aan *al-nakba* verschuift, in tijd en ruimte, van een nostalgische herinnering van het verloren thuisland naar een “kritische herinnering”, een herinnering aan je eigen, directe ervaring waarin je de toegang wordt geweigerd tot een plaats. Binnen dit verschuivende raamwerk van herinneringen laat mijn lezing van Badr’s korte verhalen zien hoe Palestijns ballingschap een ingewikkeld spatio-temporele toestand van gedwongen reizen en ongewenst bewegen vormt. Deze toestand bestaat uit een voorbij verlies van het thuisland maar ook, en dat blijkt cruciaal, uit het elke dag geweigerd worden terug te mogen keren naar dat thuis. Binnen deze toestand

wordt het een persoon op een fysieke manier onmogelijk gemaakt om toegang te hebben tot de culturele ruimte van zijn of haar persoonlijkheid. Deze toestand wordt ons als lezers voorgeschoteld in Badr's verzameling van korte verhalen door middel van een "*fragmented narrativity*". Vele stemmen kleuren en voorvallen van persoonlijke herinneringen, worden in zijn verhalen opgeroepen als tastbare (verbale) verbeeldingen (*imagining*). Ik zal deze verbeeldingen "beeltenissen" (*imaging*) van gedwongen verplaatsing noemen. Elk van deze verbeeldingen geeft de conceptuele metaforen van "reizen", "beweging" en "mobiliteit" in het Palestijns ballingschap een (retrospectieve) letterlijkheid: deze beeltenissen laten zien hoe Palestijnen doordat ze de toegang geweigerd worden tot hun thuis een effectieve wijze van identificatie hebben dat hun betekenis van Palestina als het (verloren) thuisland opwekt, niet *vice versa*.

Hoofdstukken 3 en 4 richten zich op audiovisuele vertellingen van *al-nakba*. Mijn analyse van de besproken films ontwikkelt zich van een discussie over hoe Palestijns ballingschap een werkelijke conditie van verplaatst zijn vormt tot een onderzoek naar de relatie tussen de Palestijnse identiteit en het verbannen oord. Beide hoofdstukken zijn gericht op een voorstelling van ruimte door de collectieve beelden en het collectieve discours van de historische ontworteling in 1948 binnen de geopolitieke continuïteit van ballingschap in 2008. Deze overgang is vooral een kwestie van hoe filmische vertellingen opnieuw de collectieve stroom van re-territorialisatie tegen de voortdurende de-territorialisatie in herinnering opwekken. Met betrekking tot het herinnerend verhalen van *al-nakba*, zal ik op twee onderling samenhangende manieren reflecteren op de Palestijnse identiteit in het spatio-temporele navigeren op de scherpe grens tussen "thuis" en "niet thuis".

In hoofdstuk 3 ontwikkel ik in mijn analyse van Tawfiq Saleh's film *Al-Makhdu'un* een visie op de relatie tussen audiovisueel verhalen en het herinneren van verlies aan het thuisland. Deze relatie, die ik "*exilic narrativity*" noem, is een ruimtelijk geladen manier van *fragmented narrativity* en heeft de potentie om de literaire "beeltenissen" van ballingschap in Jabra's roman en Badr's korte verhalen een visuele vorm te geven: de beelden die in de taal worden opgeroepen kunnen worden getoond in film. De *exilic narrativity* van *Al-Makhdu'un* verbindt ruimtelijke representaties van de Palestijnse herinnering van het verlies van het thuisland met het uitoefenen van politieke macht. Het toont een transformatie in de constructie van de Palestijnse identiteit, van ramp en slachtofferschap naar ideologie en politieke bewegingen.

Wat zijn de details van een dergelijke constructie? En welke vorm krijgt het in audiovisuele vertellingen van *al-nakba* in relatie tot begrippen als het Palestijnse "zelf" en de

Israëlische “ander” en hun strijd over herinneringen? Deze twee vragen vormen het centrale punt in mijn discussie van Bakri’s film *1948* in hoofdstuk 4. Mijn lezing van Bakri’s film onderzoekt de manieren waarop *exilic narrativity* gebruikt wordt in een post-*nakba* cultuur waarin de Palestijnse identiteit – en ook de Israëlische identiteit, al gebeurt dat op andere manieren – aangesproken wordt en (mogelijk) beïnvloed wordt door audiovisuele vertellingen van *al-nakba*. Dit is wat ik in mijn bespreking van *1948* “*performative narrativity*” zal noemen. Het machtspeel over herinnering, de betekenis van stilte en ontkenning, en een performance met een re-presentatief effect van *performativity* zijn cruciaal voor het begrijpen van de *performative narrativity* van de film als een speciaal geval van *exilic narrativity* dat het effect van *performativity* heeft en langzaam door iteratie de identiteit van de kijker kan veranderen. Audiovisuele vertellingen van *al-nakba*, zo beweer ik, geven ons niet alleen een krachtig voorbeeld van een verplaatste identiteit, maar tonen ook de constructie van de Palestijnse identiteit als iets dat bestaat “in de handeling” van het collectief naspelen en het cultureel terughalen van het verlies van plaats in het huidige ballingschap: een identiteit in ballingschap moet worden uitgevoerd door het continu her-vertellen en her-lezen.

In hoofdstuk 5, tot slot, onderzoek ik orale vertellingen van *al-nakba*. Twee objecten staan centraal in dit hoofdstuk: een verzameling vertellingen die door het *Journal of Palestine Studies* gepubliceerd zijn in 1998 onder de titel “Reflections of Al-Nakba”, en een selectie uit persoonlijke interviews die ik in mijn veldwerk in Gaza in 2004 heb gehouden. Mijn analyse van deze vertellingen richt zich vooral op de culturele processen die aan het werk zijn bij het in stand houden van collectieve herinneringen en de rollen die deze vertellingen spelen in de constructie van een Palestijns identiteit in ballingschap. De vraag die dit hoofdstuk centraal stelt is hoe de geopolitieke continuïteit van het verlies van het thuisland van invloed is op ons begrip van het dagelijkse ballingschap van de post-*Nakba* generaties als een voortdurende ramp in 2008. In twee, analytisch gescheiden, delen probeer ik een antwoord op deze vraag te formuleren.

In het eerste deel, waar ik de verzamelde vertellingen “Reflections of Al-Nakba” voor gebruik, stel ik een alternatieve manier van lezen voor als we orale vertellingen van *al-nakba* lezen. Als we ze niet behandelen als etnografische veldwerk notities maar op dezelfde manier benaderen als de literaire en audiovisuele vertellingen die ik in de rest van deze studie besproken heb, namelijk als een vertellende vorm van herinneren *in* ballingschap, dan zijn ze sprekender. Wat aan deze alternatieve manier van lezen ten grondslag ligt is een verschuiving van een focus van de historische ramp van 1948 naar de alledaagse toestand van het “rampzalige subject” in 2008, een toestand die ik bundel in mijn discussie van de *mankoub*

(de huidige Palestijn als “de rampzalige”). Door een lezing van orale vertellingen van *al-nakba* als een vorm van herinneren in dit raamwerk in te bedden komt er niet alleen aandacht voor de nuances van het verlies van het thuisland en gedwongen ballingschap waar deze vele vertellingen over *al-nakba* vooral over gaan, maar worden de culturele verbeeldingen (of wanneer ze erg visueel zijn, “beeltenissen”) ook in de praktijk van de Palestijnse identiteit getoond, als een “herinnerend verhalen”, wat ons in staat stelt het te bezien in termen van een *event/subject* constellatie van de herinneringen aan de voorbije ramp en ervaringen van de huidige ramp.

Ik besluit dit hoofdstuk, en het hele boek, met het tweede analytische deel. Hier staan de persoonlijke interviews die ik in 2004 gehouden heb tijdens veldwerk in Gaza centraal. Ik maak in dit deel gebruik van de problematische begrippen “*post-memory*” en de geopolitieke continuïteit van het verlies van plaats in het alledaagse. Mijn doel hiermee is om hieruit een (voorlopig) “*imaginative-discursive*” raamwerk af te leiden voor de analyse van het door de generaties heen doorgeven van herinneringen van *al-nakba* terwijl er een geopolitieke continuïteit is in het verlies van plaats in ballingschap.

Binnen dit raamwerk gebruik ik de term “*post-memory*” als een begrip dat wijst naar de temporele aanwezigheid van de voort-durende *al-nakba*. Of anders gezegd ik gebruik *post-memory* niet om aan te geven dat *al-nakba* in het verleden was, maar juist om aan te geven dat het oorspronkelijke moment van de voort-durende ramp doorgegeven wordt aan volgende Palestijnse generaties. Wat ik laat zien is dat vertellingen van volgende generaties van *post-nakba* Palestijnen een zeer sterk op het heden gericht model van *post-memory* laten zien. Centraal in dit model staat dat volgende Palestijnse generaties de positie van de generatie van hun ouders zien als in het teken staand van de effecten die het trauma van *al-nakba* heeft nagelaten in hun ouders verleden. Cruciaal blijkt dat het onderscheid tussen herinneringen van wat de vorige generaties hebben meegemaakt in 1948 en wat de volgende generaties meemaken zestig jaar later zo vertroebeld kan zijn dat de continuïteit tussen de generaties van het verlies van plaats in stand gehouden kan worden door zowel herinnering als ervaring. Dit is mogelijk omdat het Palestijnse verlies van het thuisland, vanwege het ballingschap, niet opgehouden is. Hierdoor is het probleem van de term “*post-memory*” voor Palestijnen niet zo zeer een probleem met herinnering als wel een probleem met het voorvoegsel “post”. Het voorvoegsel “post” is op geen enkele wijze constitutief voor de ervaring van de ramp voor volgende generaties van Palestijnen: ze hebben niet alleen *post-memories* van *al-nakba*. Het is eerder zo dat deze *mankoub* subjecten de *al-nakba* elke dag meemaken als verbannen Palestijnse vluchtelingen; hun land en hun leven wordt aldoor geschonden onder de

Israëlische bezetting. Waar de eerste generatie van post-*nakba* Palestijnen herinneringen en ervaringen hebben aan het oorspronkelijke moment van *al-nakba*, zitten de tweede en derde post-*nakba* generaties – hoewel ze dat oorspronkelijke moment in 1948 niet mee hebben gemaakt – nog steeds *in* die gebeurtenis, ze maken de ramp elke dag mee: hun *nakba* vindt plaats in het voortdurende ballingschap van 2008.

